

УДК 930(477)»20»:[39-057.4Шумовський Ю.](092)

Валентина ЯРЕМЧУК

ЮРІЙ ШУМОВСЬКИЙ — ЕТНОГРАФ, АРХЕОЛОГ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Простудійовано історіографію, присвячену постаті Ю. Шумовського, та з'ясовано, що етнографічна діяльність Ю. Шумовського залишається неоціненою сучасною українською історіографією. Незважаючи на велику увагу до діяльності Ю. Шумовського як археолога, священика, публіциста, науковця, досі маловивченими є його народознавчі праці. У сучасній етнологічній науці відсутні наукові дослідження, які б узагальнили та оцінили значення багатогранної спадщини Ю. Шумовського.

Ключові слова: Юрій Шумовський, етнограф, археолог, священик, етнографічна діяльність.

Дослідження наукового шляху етнографа, археолога, народознавця Ю. Шумовського, як і ряду інших представників української інтелігенції першої половини ХХ століття, які зробили вагомий внесок у дослідження як українського народознавства, так і в інших країнах світу, в умовах панування тоталітарного режиму було неможливо, оскільки всі вони були під офіційною або негласною забороною.

Відсутність досліджень, присвячених Ю. Шумовському, пояснюється тим, що ім'я вченого свідомо замовчувалося з ідеологічних міркувань. Причиною були його національні та духовні налаштування, він уособлював в собі збирача і захисника національної культури на Волині, з чим не могла змиритися радянська влада, тому не давала йому прихистку на теренах України. В силу історичних обставин Ю. Шумовському довелося пройти через вимушену еміграцію, переслідування з боку влади.

Юрію Шумовському належить особливе місце в історії української етнології і результати його етнографічної діяльності для сучасного народознавства мають велике значення.

При історіографічному огляді наукової історико-етнологічної діяльності Ю. Шумовського застосовуватимемо переважно хронологічний принцип, а також, при необхідності, тематичний.

Історіографію, присвячену науковій діяльності Ю. Шумовського, поділяємо за часовим і тематичним принципами. Вибір такої методики розгляду історіографії обумовлений потребою конкретно-історичного аналізу.

Історіографію цієї проблеми за часовим принципом умовно поділяємо на три періоди: перший охоплює праці міжвоєнного та повоєнного часу (30-ті та 40-ві роки ХХ ст.), другий — наукові видання української діаспори у післявоєнний період (50—80-ті рр.), третій — сучасні історіографічні дослідження.

Перший період історіографії цієї проблеми, що охоплює праці міжвоєнного та повоєнного часу (30-ті та 40-ві роки ХХ ст.), представлений науковими публікаціями Ю. Шумовського, а також публікаціями у зарубіжних видань про його діяльність.

Перші рецензії на наукові праці Ю. Шумовського з'являються ще за його життя як, наприклад, «Реферат про наукову діяльність о. мгр. Юрія Шумовського, кандидата на дійсного члена НТШ», підготовлений Я. Пастернаком з метою зарахування Ю. Шумовського до членства НТШ (Канада; Торонто, 1956 р.) [21, с. 51].

Сюди відносяться публікації польських видань, в яких писали про археолога з Мирогощі, зокрема газета «Експрес ілюстрований» лише за 1936 р. вмістила низку повідомлень: «Нові відкриття на Волині», «Сенсаційні розкопки на Волині», «Археологічні терени в Дубнівському повіті». В останній розповідається про розкопки в селах Мирогощі, Липі, Листвині, Острожцю, де після дощу на пригірку селяни знайшли золоті шведські монети, та гебрійську монету царя Давида [30, с. 204].

Що стосується наукових публікацій Ю. Шумовського, то до них відносяться статті, опубліковані у часописі «Волинь» періоду його перебування на керівній посаді директора Рівненського краєзнавчого музею: «Містечко Острожець» [60], «Доісторичні тварини» [45], «Праісторія Волині» [68], «Село Мирогоща» [73], «Нові експонати в Українському музеї в Рівному» [63], «Дещо про м. Рівне» [44], «Слідами минулого» [74], «Придорожні святині в Україні» [69], «Охорона історичних пам'яток» [20], «Село Городок в минулому» [72], «Музей в Рівному» [15], «Зберігаємо старовинні пам'ятки» [53], «Новий рік або старі звичаї» [62], де автор висвітлює результати своєї археологічної, краєзнавчої діяльності на Волині.

Слід зазначити статтю Ю. Шумовського «Археологічні пам'ятки Волині та спосіб збереження їх», опубліковану в періодичному церковно-громадському виданні «Церква і нарід», де який автор закликає інтелігенцію до охорони та збереження пам'яток [38, с. 607—608].

Про подальшу долю зібраних етнографічних колекцій Ю. Шумовським дізнаємось з газети «Варшава», де опубліковано статтю «З українського культурного життя у Варшаві» [10], в якій висвітлено інформацію про проведення виставки українських вишиванок у Варшаві, що відбулася 1944 року, на якій Ю. Шумовський пояснив походження й поширення зібраних зразків українського народного мистецтва. Цю колекцію з понад 500 фрагментів українських вишивок, зібраних на Волині та Поліссі в 1932—1944 роках, Ю. Шумовський передав у серпні 1981 р. через свого брата П. Шумовського до Українського музею в Нью-Йорку.

Другий період охоплює наукові видання української діаспори у післявоєнний час (50—80-ті рр.), серед яких варто виділити дві групи: 1) праці українських дослідників з діаспори; 2) праці самого вченого в діаспорі. У другій групі варто виокремити за тематичним критерієм дослідження: а) Африканського континенту; б) єврейського питання.

Згадки про Ю. Шумовського того часу можна знайти лише у працях українських дослідників з діаспори, адже у радянській Україні його особу з ідеологічних причин здебільшого замовчували. У праці «Стара Волинь і Волинське Полісся» О. Цинкаловського, одного з найвизначніших українських краєзнавців минулого століття, знаходимо важливу інформацію про Ю. Шумовського. Автор зазначає, що: «Відомим дослідником-археологом Мирогощі і околиць був Ю. Шумовський, завдяки якому багато музеїв збагатилося численними експонатами» [36, с. 98].

Варто виділити працю М. Гуцуляка «Про близьку з далека» (спогади про Рівненську українську гімназію 1923—1939 років) в якій автор згадує про Ю. Шумовського як про викладача релігії Рівненської гімназії. Правда, його розповідь вийшла здебільшого не про Шумовського-вчителя, а про Шумовського-археолога: «Отець Юрій учителював у в нашій гімназії, здається всього один рік. Пізніше він перекинувся на археологію і на тій ділянці зробив дуже багато, розкопуючи на Волині різні старовинні замчиська та гроби... По Другій світовій війні Шумовський покинув свою батьківщину, але даліше займався розкопками, навіть в Африці. Призбиравши багато знання з археології на Волині та в світі, написав декілька окремих праць та цілу низку статей, що порозкидані по різних часописах і журналах» [2, с. 220—221].

У спогадах Уласа Самчука «На білому коні» та «На коні вороному» імена Шумовських згадуються неодноразово. Знайомство Уласа Самчука з о. Юрієм Шумовським було аж ніяк не випадковим. Про священницьку родину з Мирогощі письменник чув багато, зокрема і від Степана Скрипника. А з Юрієвим братом Арсеном та його сім'єю дружив. На сторінках його спогадів знаходимо інформацію про публікацію в часописі «Волинь» праць Ю. Шумовського [24, с. 180—181].

Отже, до початку 90-х років в українській міжвоєнній та діаспорній історіографії дослідження, присвячені безпосередньо життю та діяльності відомого науковця, майже відсутні. Лише незначні згадки у працях згаданих авторів проливають світло на окремі напрямки діяльності Ю. Шумовського. Особливістю цих публікацій, зокрема із середовища української діаспори, було те, що вони, зазвичай, ґрунтувалися не на архівних документах і матеріалах, що зберігалися у недоступних тоді архівах УРСР, а лише — на спогадах та мемуарах.

До авторських праць Ю. Шумовського в діаспорі відносяться статті «Село Городок в минулому» [72, с. 44—45], «Містечко Острожець в давнину» [59, с. 41—43], опубліковані в науково-популярному збірнику волинознавства «Літопис Волині».

Варто зазначити праці Ю. Шумовського, що стосуються досліджень Африканського континенту. Опубліковані статті вченого в еміграційних періодичних виданнях: «Свобода» (Джерсі-Сіті) — «Червона загроза над Африкою» [78], «Жінка Чорного континенту» [49], «Об'єднання африканських народів» [64], «Африканська преса» [42], «Західна Німеччина і Африканські держави» [52], «Народи Африки та їх боротьба за незалежність» [61], «Країна Магреб» [55], «СССР і країни Африки» [75], «Проблема національної мови в Чорній Африці» [70], «Судан очима українського вченого» [76]; «Новая заря» (Сан-Франциско) — «Тайни африканських печер» [77], «По следах старинной империи Гана» [67]; «Америка» (Пенсильванія) «Африка в огні» [41], в яких автор відображає результати свого наукового досвіду, пов'язаного з дослідженням народів Африки.

До цієї групи також відносяться статті Ю. Шумовського, опубліковані в ілюстрованому літературно-мистецькому часописі «Ми і Світ», серед яких «Культ рослин у муринів Африки» [56], «З мого побуту в Судані» [50], «Маска в муринів Африки» [58].

У часописі «Літопис Волині» знаходимо статтю «Участь члена ІДВ на конгресі» [31], в якій зазначається, що Ю. Шумовський, член Інституту дослідів Волині, взяв участь у Конгресі «Товариства студії над Африкою» як представник «Товариства Африканістів», який відбувся 11—13 жовтня 1962 року у Вашингтоні. На цьому конгресі Ю. Шумовський виступив із доповіддю «Глиняні посуду культового значення в Судані». У статті зазначається, що у французькому науковому світі він вважався визначним археологом.

Також інформацію про діяльність Ю. Шумовського цього періоду знаходимо у статті директора канцелярії НТШ у Нью-Йорку Р. Кобринського «З життя наукового товариства ім. Шевченка в ЗДА», опублікованій у періодичному видання «Свобода». Автор повідомляє про участь Ю. Шумовського у конференціях у НТШ, та зазначає важливість його доповідей про давню і сучасну культуру муринів, її матеріальне та духовне значення [12].

Праці Ю. Шумовського, в яких висвітлена інформація щодо досліджень єврейського питання, знаходимо в еміграційному періодичному виданні «Новое русское слово»: «Древние евреи и Африка» [45], «Затерянное еврейское племя в Африке» [51], «Еврейская эмиграция в Африке» [48] та у газеті «Вестник Израиля» — «Затерянное еврейское племя в Африке», в якій автор стверджує «История древних народов Судана вообще очень сложна и разнообразна в этнографическом отношении. Это создало почву для различных гипотез о происхождении племени «Пель» [51, с. 31].

Вагому складову історіографії дослідження цього періоду формують видані праці вченого, які відображають ключові напрямки його наукових зацікавлень, окремі факти з життєпису та наукові здобутки.

Третій період можна розділити на чотири групи за тематичним критерієм: 1) праці сучасників, в яких розкривається суспільно-історичне й інтелектуальне підґрунтя становлення Ю. Шумовського як народознавця; 2) краєзнавчі дослідження Ю. Шумовського на Волині; 3) музеєзнавча діяльність Ю. Шумовського; 4) дослідження Ю. Шумовського матеріальної та духовної культури Західної Африки.

Після відновлення незалежності України розпочався новий етап у всебічному дослідженні життєдіяльності Ю. Шумовського. Науковці по-новому переосмислюють забуті у роки радянської влади сторінки національної історії. Зважаючи на цей чинник, постать Ю. Шумовського поступово виходить із «тіні забуття».

Відомості про Ю. Шумовського і його праці сьогодні можна знайти у бібліографічних довідниках, таких як «Волинська літературна еміграція» [13, с. 80—81; 14, с. 56—57] за редакцією С. Козака та «Музейні фахівці Рівненщини» [80, с. 176—177] за редакцією Н. Кажана, де стисло подано інформацію про нього як «археолога, науковця, публіциста, священника». У лаконічній статті в «Енциклопедії Українознавства» також знаходимо інформацію про Ю. Шумовського як «археолога, православного священника» [79, с. 3905].

Першою науковою розвідкою про Ю. Шумовського в 1995 році стала стаття Г. Дем'янчука «У світ з Мирогощі» (історико-краєзнавчий нарис про родину Шумовських), опублікована у збірці спогадів та документів реабілітованих історією «Із криниці печалі», в якій головна увага зосереджена на спогадах Ю. Шумовського «Зруйноване гніздо, чи історія однієї священницької родини на Волині» [54]. Автор описує повстання у Ми-

рогощі, що відбулося улітку 1919 року, стверджуючи, що до повстання безпосередньо була причетна і родина Шумовських, використовуючи інформацію зі спогадів Ю. Шумовського, в яких акумульовано різні аспекти громадсько-політичного та національно-культурного розвитку суспільства [4, с. 3—16].

Наукові статті істориків-дослідників, присвячені відомому українському науковцю, перших наукових розвідок В. Добровичинської, Г. Бухала, І. Скакальської, І. Нагорної, В. Омельчука розкривають суспільно-історичне й інтелектуальне підґрунтя становлення Ю. Шумовського як народознавця.

В. Добровичинська в статтях «Юрій Шумовський: віхи життя та діяльності (1908—2004)» [7, с. 68—73] та «Юрій Шумовський — послідовник музейної справи Федора Штейнгеля» [8, с. 79—83] розкриває сторінки життя та аналізує багатогранну діяльність Ю. Шумовського на Західній Волині та в еміграції. Автор у статтях подає лист, написаний Ю. Шумовським із США до відомого археолога — О. Цинкаловського, в якому науковець повідав про своє життя.

У статті «Професор з Мирогощі» [1, с. 17—18] Г. Бухало на основі перегляду архіву Ю. Шумовського висвітлює хронологію життя вченого, конкретизуючи значення його внеску у розвиток світової науки.

Значну кількість наукових статей родині Ю. Шумовського присвятила І. Скакальська. У статті «Життєписно-краєзнавча студія: в пошуках втраченої інтелігенції» [84, с. 203—207] автор простежила, зокрема, трагічну долю родини Шумовських, приділила увагу висвітленню їх діяльності. Проаналізувала вплив родини на громадсько-політичне та освітнє життя краю. Автором у статті «Просопографічний портрет українських учених Західної Волині у першій половині ХХ ст.» [85] сформулировала просопографічний портрет наукової еліти краю, зокрема священика, археолога, етнолога Ю. Шумовського. При цьому врахувала соціокультурні особливості та інтелектуальне середовище, в якому він працював, показавши складність організації наукової праці інтелігенції в умовах бездержавності. І. Скакальська у статті «Спогади Ю. Шумовського як джерело з історії діяльності духовної інтелігенції Волині першої половини ХХ ст.» [28, с. 247—250] проаналізувала важливість спогадів вченого, на основі яких визначила основні напрямки діяльності сільських священиків Волині. Також потребує окремої уваги стаття «Родина Шумовських в історії Дубна та Волині» [27,

с. 156—160], в якій автор характеризує життєдіяльність родини Шумовських як представників інтелігенції — єдиним рушієм національно-визвольного руху, творцем національної ідеології, політичних партій, громадських об'єднань, збирачем і захисником національної культури на Волині. Слід зазначити статтю «Вплив духовної еліти на суспільне, релігійне та культурно-просвітницьке життя Волині першої половини ХХ ст.» [26, с. 77—81], де автор розглядає становище та роль православного духовенства в міжвоєнній Польщі, з'ясовує життєві та світоглядні позиції та обставини формування суспільно-політичних поглядів Ю. Шумовського. Варто згадати статтю «Біографічний портрет Волинської української еліти міжвоєнного періоду ХХ ст. в еміграції» — автор відображає громадську, освітянську, культурницьку, наукову, релігійну та мистецьку діяльність вихідців з Волині, зазначаючи окремо і досягнення Ю. Шумовського [25, с. 165—167].

Також для характеристики історіографії цього періоду заслуговує на увагу стаття самого Ю. Шумовського, підготовлена до друку М. Пшеничним «Дубенська гімназія — в евакуації та в революції» [47, с. 153—155], в якій висвітлено період навчання Юрія Шумовського в гімназії, що вплинуло на формування його світогляду.

У навчальному посібнику «Історія освіти Волині в особах» В. Омельчук також згадує родину Шумовських, у розділі «Родина Шумовських: о. Федір (Шумовський), протоієрей Юрій Шумовський» автор цитує основні періоди біографії Юрія Шумовського, його братів та сестер уривками з його власних спогадів, стверджуючи, «що діти великої священницької родини «розкидані» по всьому світу, своїми діями прославляли свою знедолену Батьківщину та свій багатостраждальний народ» [20, с. 62—68].

У періодичному виданні «Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею» була опублікована стаття завідувачої Літературного музею Уласа Самчука в Рівному І. Нагорної «Невідчакнута гілка», в якій автор подає короткий історіографічний аналіз щодо постаті Ю. Шумовського — «цікавої, своєрідної, великого інтелектуального засягу» [19, с. 79—82].

До цієї групи відносимо і публікацію журналістки І. Омелянчук «Зруйноване гніздо Юрія Шумовського», присвячену 105-річчю з дня народження першого українського дослідника Африки, якого шанують у Франції та Америці й майже не знають в Україні. Ав-

тор подає всю хронологію життєдіяльності Ю. Шумовського, акцентуючи увагу на його постаті як дослідника африканського континенту [19, с. 11].

На сторінках літературно-краєзнавчого журналу Рівненщини «Погорина» у статті «У храмі — із хрестом, на розкопках — із лопатою» письменник Є. Цимбалюк подав стислий огляд життєдіяльності Ю. Шумовського, називаючи його «найвідомішим дослідником історії» [34, с. 212—215].

У монографії В. Добровичинської «Рівненська українська гімназія (1923—1939 рр.): культурно-освітній феномен на тлі доби», згадується не лише про освітню діяльність Ю. Шумовського, а також про редакцію та видання ним друкованого часопису «Ватра», в якому гімназисти вміщували свої перші поетичні та прозові твори [6, с. 105].

Період діяльності Ю. Шумовського, пов'язаний з його краєзнавчими дослідженнями на Волині, розкривають роботи відомого історика-дослідника С. Терського. Автор у своїй монографії «Історія археологічних досліджень та історичного краєзнавства Волині» згадує про Ю. Шумовського як археолога, зазначаючи про його археологічні досягнення на Волині та в Африці [30, с. 204—206].

У його статті за співавторством з І. Карим «Пам'ятки середньовічного оборонного мистецтва південної Волині у дослідженнях українських археологів Міжвоєнного періоду» вказано найвагоміші археологічні відкриття Ю. Шумовського, серед яких дослідження решток палемастодонта на стоянці поблизу с. Вільгір (тепер Гоцманський р-н Рівненщини) [82, с. 26—32].

До цього періоду слід віднести дослідження молодих археологів А. Бардецького та В. Ткача. У статті «Поховальні пам'ятки, відкриті Ю.Ф. Шумовським у 1930-х роках в с. Мирогоща Дубенського р-ну Рівненської обл.: аналіз та інтерпретація даних» зроблено аналіз поховальних пам'яток, відкритих Ю. Шумовським на пам'ятці Мирогощо-7 Дубенського району [81, с. 153—162].

У періодичному виданні «Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині» знаходимо статтю Л. Чернописької «Професор Юрій Шумовський», присвячену 100-річчю з дня народження Юрія Шумовського, в якій автор розкрила основні віхи його життя, детально зупинилась на археологічних дослідженнях вченого [86, с. 444—447].

У праці «Культура Волині та Волинського Полісся княжої доби» опублікована стаття завідувачої відділу Історії Державного історико-культурного заповідника м. Дубна, Т. Дмитренко «Дослідники Дубенщини передвоєнного часу», в якій знаходимо інформацію про археологічні дослідження Ю. Шумовського на Волині. Автор зазначає, що першими дослідженнями Ю. Шумовського були розкопки, проведені у рідному селі Мирогощі, де він відкрив, що під церквою св. архістратига Михаїла було тисячу літ тому капище Перунові [5, с. 245—261].

Краєзнавець Волині, співробітник Дубенського державного історико-культурного заповідника Ю. Пшеничний у статті «Докопатись до коріння віків», аналізуючи історію археологічних досліджень на Дубенщині, доходить висновку, що саме Ю. Шумовський стояв біля витоків зародження музейної справи в місті Дубно [23, с. 334—340].

В історично-краєзнавчому есе «Мирогоща» М. Солдатюк згадує про Ю. Шумовського як про «Мирогощанського археолога». Автор цитує Ю. Шумовського: «Я страшенно був закоханий в археологію, яка мене вивела в люди, на всесвітню арену...» [29, с. 8—10].

Проте Юрія Шумовського цікавила не лише археологія. Він збирав і забезпечував зберігання старовинних ікон, в основному по церквах та монастирях, фотографував та зарисовував старовинні церкви, костьоли каплиці. Також цікавою є стаття Ю. Шумовського «Діти про наші писанки», в якій автор описує мистецтво вироблення та писання писанок, зазначаючи, «що вони мають неабияку вагу для української народної творчості, ... є мистецьким шедевром нашого народу нарівні з доісторичним мистецтвом Трипілля та нашими народними вишиванками та тканинами» [43, с. 66—67].

Про участь Юрія Шумовського в організації музейної справи на Рівненщині дізнаємось із статті історика-дослідника С. Прокопчука «Історичне краєзнавство у Волинському воєводстві (1921—1939 рр.)» [83]. Автор висвітлює історичне краєзнавство як вияв духовного життя, засіб протистояння колонізації, нівелюванню національного обличчя українства на окупованій 1921—1939 рр. Польщею частині Волині. Автор пише про участь Ю. Шумовського у відкритті у м. Дубно 1934 року «Регіонального музею землі Дубенської».

Зі статті молодого історика-дослідника А. Климчука «Рівненський краєзнавчий музей в 1941—1944 роках і Юрій Шумовський» [11, с. 35—36], надрукованої на

сторінках періодичного всеукраїнського видання «Музеї України», дізнаємось про організацію діяльності музею, структуру, штатну чисельність та умови створення.

Краєзнавець Рівненщини Г. Данильчук у своїй праці «Рівне у долях його мешканців» [3, с. 170—175] в окремому розділі «Музей в роки лихоліття» згадує про фондові збірки музею та етнографічну колекцію, яку можемо оцінювати лише з коротеньких газетних публікацій повоєнного часу.

Співробітник Рівненського краєзнавчого музею В. Мушировський у статті «Видатні громадські та культурні діячі краю в дослідженнях Рівненського краєзнавчого музею», опублікованій у збірці «Діячі науки і мистецтва рідного краю у розвитку Української національної культури» зазначає про передачу Ю. Шумовським до Дубенського історико-культурного заповідника цінних матеріалів свого архіву, які розкривають маловідомі сторінки історії Волині [16, с. 62—65].

Також потрібно відмітити газетну публікацію письменника Є. Цимбалюка у статті «Злеті і падіння (Рівненського історико-краєзнавчого музею)». — Автор подає стислий огляд періоду керівництва Ю. Шумовським Рівненським краєзнавчим музеєм, зазначаючи, що «...Шумовський жив надією, що невдовзі українська земля буде вільною і музей стане у великій пригоді при розбудові державності» [33, с. 11].

Результати окремих розвідок письменника М. Пшенничного про одну з малодосліджених тем, що стосується єврейського питання, яким цікавився Ю. Шумовський, висвітлено у статті «Наш видатний земляк Юрій Шумовський і євреї» [22, с. 72—80].

Про дослідження Ю. Шумовського в Африці маємо цікаву розповідь письменника Є. Цимбалюка на сторінках літературно-краєзнавчого журналу Рівненщини «Погорина». Надруковано її під промовистим заголовком «Як археолог із Волині натрапив на слід племені Мойсея» [35, с. 212—215]. Із розповіді довідуємося, що він став першим з українців дослідником Африки. А ще першим з усіх учених-істориків світу довів, що знайдене африканське плем'я «Пель» — це саме та «відчакнута гілка» від Мойсейового народу.

Також Є. Цимбалюк у статті «Археолог із Волині знайшов у Африці плем'я, предки якого не пішли за Мойсеєм» [32], зазначає про археологічну діяльність Ю. Шумовського в Африці, результати якої стали початком для відкриття археологічного музею Судану.

У серії «Бібліотечка Літературного музею Уласа Самчука в Рівному» здійснено скромне видання краєзнавчих праць нашого земляка «Луна далеких віків» [57], яке переконливо засвідчує, що археолог отець Юрій Шумовський був і залишається невідчакнутою гілкою нашої Волині. У самій збірці знаходимо статтю Б. Стебельського «Перший український археолог в Африці» [57, с. 61—64], в якій автор знайомить читача з книгою професора Ю. Шумовського «По слідах давноминулого Африки» [57]. Слід зазначити статтю І. Ветрова, директора Рівненської української гімназії (1994—2005) «До відновленого гнізда» [57, с. 65—68], опубліковану на сторінках цього ж видання, де автор зазначає про листування з Ю. Шумовським, та передачу ним до гімназії праць, світлин із періоду дослідницької роботи в Африці. В цій гімназії у 2013 році був відкритий кабінет історії імені Юрія Шумовського.

У цих наукових працях, журнальних публікаціях, газетних статтях, автори яких переважно земляки Ю. Шумовського — краєзнавці Рівненщини, намагаючись відновити славу видатного вченого, етнографа, подали загальну характеристику постаті Ю. Шумовського як священика, археолога, етнолога, відтворивши хронологію його життя. При цьому кожен з авторів приділяв більшу увагу висвітленню і характеристиці якогось одного періоду з його біографії, не розкриваючи особливостей його етнографічної діяльності.

Незважаючи на велику кількість статей про Ю. Шумовського, відсутні наукові дослідження у сучасній етнологічній науці, які б узагальнили та відтворили значення багатогранної спадщини науковця.

Історіографічний аналіз показує, що етнографічна діяльність Ю. Шумовського залишається належно не оціненою сучасною українською історіографією. До сьогодні опубліковані лише невеликі огляди з цієї проблематики. Потенціал подальшої роботи зазначеної проблеми ще далеко не вичерпаний. Зокрема, заслуговують на видання в Україні спогади Ю. Шумовського. При цьому потрібно продовжити вивчення його епістолярної спадщини, документів та матеріалів священика, громадського діяча, вченого, які зберігаються в архівних установах України, Польщі, США, й недостатньо відомі вітчизняним науковцям та не введені в науковий обіг.

1. Бухало Г. Професор із Мирогощі (про Юрія Шумовського) / Г. Бухало // Дубно і світ: міжнар. ювіл.

- конф., присвяч. 900-річчю м. Дубна, 25—26 серпня 2000 р. — Дубно, 2000. — С. 17—18.
2. *Гуцуляк М.* Про близьке здалека (Рівненська Українська гімназія 1923—1939) / М. Гуцуляк. — Ванкувер, 1976.
  3. *Данильчук Г.Ф.* Музей в роки воєнного лихоліття / Г.Ф. Данильчук // Рівне у долях його мешканців. — Рівне, 2012. — С. 170—175.
  4. *Дем'янчук Г.* У світ з Мирогощі: Іст.-краєзн. нарис про родину Шумовських / Г. Дем'янчук // Із криниці печалі: Зб. спогадів та док. — Рівне, 1995. — Вип. 2. — С. 3—16.
  5. *Дмитренко Т.* Дослідник Дубенщини передвоєнного часу / Т. Дмитренко // Кучінко М.М. Культура Волинського Полісся княжої доби / М.М. Кучінко, Г.В. Охріменко, В. Савицький. — Луцьк: Волин. обл. друк., 2008. — С. 245—251.
  6. *Доброчинська В.А.* Рівненська українська гімназія (1923—1939 рр.): культурно-освітній феномен на тлі доби: монографія / В.А. Доброчинська. — Рівне, 2016. — 224 с.
  7. *Доброчинська В.А.* Юрій Шумовський: віхи життя та діяльності (190—2004) / В. Доброчинська // Актуальні проблеми вітчизняної та світової історії / голов. ред. Р.М. Постолюський. — Рівне: РДГУ, 2010. — Вип. 19. — С. 68—73.
  8. *Доброчинська В.А.* Юрій Шумовський — послідовник музейної справи Федора Штейнгеля: із епістолярної спадщини / В. Доброчинська // Наукові записки; Рівнен. обл. краєзн. музей. — Рівне, 2010. — Вип. 8: 140-річчю від дня народж. Ф.Р. Штейнгеля присвяч. — С. 79—83.
  9. *Доброчинська В.* Юрій Шумовський сподвижник музейної справи на Рівненщині в окупаційний період (1941—1944) / В. Доброчинська // Краєзнавство та музейна справа в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 145-річчю заснування Житомир. обл. краєзн. музею, м. Житомир, 27—29 жовт. 2010 р. / голов. ред. М. Костриця. — Житомир, 2010. — С. 90—94.
  10. *З українського культурного життя у Варшаві* // Варшава. — 1944. — 16 лютого.
  11. *Климчук А.* Рівненський краєзнавчий музей в 194—1944 рр. і Юрій Шумовський / А. Климчук // Музеї України. — 2009. — № 2. — С. 35—36.
  12. *Кобринський Р.* З життя наукового товариства ім. Шевченка в ЗДА / Р. Кобринський // Свобода. — Джерсі-сіті, 1963. — 21 серпня.
  13. *Козак С.* Шумовський Юрій (1908—2004) / С. Козак // Волинська літературна еміграція: корот. біобіогр. довід. — Київ, 2012. — С. 80—81.
  14. *Козак С.* Шумовський Юрій (1908—2004) / С. Козак // Розсіяні по світах: волин. літ. еміграція: корот. біобіогр. довід. — Київ, 2007. — С. 56—57.
  15. *Музей у Рівному* // Волинь. — Рівне, 1942. — 3 грудня.
  16. *Мушировський В.* Видатні громадські та культурні діячі краю в дослідженнях Рівненського краєзнавчого музею / В. Мушировський // Діячі науки та мистецтва рідного краю у розвитку української національної культури: до 20-ти річчя Рівненського державного інституту культури. — Рівне, 1998. — С. 62—65.
  17. *Нагорна І.* Невідчакнута гілка / І. Нагорна // Наукові записки / Рівнен. обл. краєзн. музей. — Рівне, 2015. — Вип. XIII. — Ч. 2. — С. 79—82.
  18. *Омельчук В.В.* Родина Шумовських: о. Федір (Шумовський), протоієрей Юрій Шумовський / В.В. Омельчук // Історія освіти Волині в особах: навчальний посібник. — Рівне: Вид-во Волинські береги, 2014. — С. 62—68.
  19. *Омельячук І.* Зруйноване гніздо / Омельячук І. (виповнилося 105 років з дня народження першого українського дослідника Африки, якого шанують у Франції та Америці й майже не знають в Україні) // Урядовий кур'єр. — Рівне, 2013. — 26 березня.
  20. *Охорона історичних пам'яток* // Волинь. — Рівне, 1942. — 6 вересня.
  21. *Пастернак Я.* Реферат про наукову діяльність о. мгр. Юрія Шумовського, кандидата на дійсного члена НТШ (Канада-Торонто, 1956р.) / Ю. Шумовський // По слідах давноминулого Африки. — США; Савана, 1993. — Ч. 3. — С. 51.
  22. *Пшеничний М.* Наш видатний земляк Юрій Шумовський і євреї / М. Пшеничний // Єврейському народові: матеріали Міжнарод. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. укр.-євр. взаєминам на Дубенщині. — Дубно, 2006. — С. 72—80.
  23. *Пшеничний Ю.* Докопатися до коріння віків: історія археологічних досліджень на Дубенщині / М. Пшеничний // Погорина: літ.-краєзн. журн. Рівненщини. — Рівне, 2009. — Вип. 10—11. — С. 334—340.
  24. *Самчук У.* На білому коні. Спомини і враження / У. Самчук. — Вінніпег: Накладом Товариства «Волинь», 1980. — С. 180—181.
  25. *Скакальська І.Б.* Біографічний портрет Волинської української еліти міжвоєнного періоду ХХ ст. в еміграції / І. Скакальська // Українська діаспора теми дослідження: тези доповідей Міжнародн. наук. конф., 27—28 вересня 2016 р. — Острогор: Острозька академія, 2010. — С. 165—167.
  26. *Скакальська І.Б.* Вплив духовної еліти на суспільне, релігійне та культурно-просвітницьке життя Волині першої половини ХХ ст. / І.Б. Скакальська // Волинські історичні записки: зб. наук. пр. — Житомир: Вид-во ім. І. Франка, 2010. — Т. 5. — С. 77—81.
  27. *Скакальська І.* Родина Шумовських в історії Дубна та Волині / І. Скакальська // Твердина над Іквою: матеріали Міжнарод. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. 520-річчю Дубенського замку. — Дубно, 2012. — С. 156—160.
  28. *Скакальська І.* Спогади Юрія Шумовського як джерело з історії діяльності духовної інтелігенції Волині

- першої половини ХХ ст. / І. Скакальська // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії / голов. ред. Р.М. Простоловський. — Рівне : РДГУ, 2010. — Вип. 20. — С. 247—250.
29. Солдатюк М. Мирогощанський археолог / М. Солдатюк // Мирогоща: іст.-краєзн. есе / М. Солдатюк, Л. Пшенична. — Дубно, 2009. — С. 8—10.
  30. Терський С. Історія археологічних досліджень та історичного краєзнавства Волині : монографія / С. Терський. — Львів : Львівська політехніка, 2010. — С. 204—206.
  31. Участь члена ІДВ на конгресі // Літопис Волині. — Вінніпег, 1962. — Ч. 6.
  32. Цимбалюк Є. Археолог із Волині знайшов у Африці плем'я, предки якого не пішли за Мойсеєм / Є. Цимбалюк // Вільне слово. — Рівне, 2006. — 13 квітня.
  33. Цимбалюк Є. Злети і падіння (Рівненського історико-краєзнавчого музею, з яким радості й болі в 1940—43 рр. розділив його науковий керівник та директор Юрій Шумовський) / Цимбалюк Є. // Вільне слово. — Рівне, 2006. — 17 серпня.
  34. Цимбалюк Є. У храмі — з хрестом, на розкопках — з лопатою / Є. Цимбалюк // Погорина: літ.-краєзн. журн. Рівненщина. — Рівне, 2008. — Вип. 4—5. — С. 212—215.
  35. Цимбалюк Є. Як археолог із Волині натрапив на слід племені Мойсея / Є. Цимбалюк // Погорина: літ.-краєзн. журн. Рівненщини. — Рівне, 2009. — Вип. 10—11. — С. 322—324.
  36. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. — Т. 2 / О. Цинкаловський. — Вінніпег : Накладом Товариства «Волинь», 1986.
  37. Шумовський Ю. Затерянное єврейское племя в Африке / Ю. Шумовський // Вестник Израиля. — 1961. — № 22.
  38. Шумовський Ю. Археологічні пам'ятки на Волині та спосіб збереження їх / Ю. Шумовський // Церква і Нарід. — Кременець, 1936. — Ч. 19. — С. 607—609.
  39. Шумовський Ю. Археологічні пам'ятки на Волині та спосіб збереження їх (закінчення) / Ю. Шумовський // Церква і Нарід. — Кременець, 1936. — Ч. 20. — С. 657—659.
  40. Шумовський Ю. В охороні мистецтва і пам'яток Волині / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1941. — 1 вересня.
  41. Шумовський Ю. Африка в огні / Ю. Шумовський // Америка. — Пенсильванія, 1964. — Ч. 22. — 1 лютого.
  42. Шумовський Ю. Африканська преса / Ю. Шумовський // Свобода. — Джерсі-Сіті, 1965. — 26 жовтня.
  43. Шумовський Ю. Дещо про наші писанки / Ю. Шумовський (м. Саванна, США) // Дубно і світ: міжнар. ювіл. конф., присвяч. 900-річчю м. Дубна, 25—26 серпня 2000 р. — Дубно, 2000. — С. 66—67.
  44. Шумовський Ю. Дещо про Рівне / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1942. — 13 грудня.
  45. Шумовський Ю. Доісторичні тварини / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1941. — 9 листопада.
  46. Шумовський Ю. Древние евреи и Африка / Ю. Шумовський // Новое русское слово. — 1965. — Ч. 9.
  47. Шумовський Ю. Дубенська гімназія в евакуації та в революції / Ю. Шумовський // Над Іквою-рікою: літ. мистец. альм. / підгот. до друку М. Пшеничний. — Дубно, 2007. — С. 153—155.
  48. Шумовський Ю. Еврейская эмиграция в Африке / Ю. Шумовський // Новое русское слово. — 1974. — 7 августа.
  49. Шумовський Ю. Жінка Чорного континенту / Ю. Шумовський // Свобода. — Джерсі-сіті. — Ч. 11. — 17 січня.
  50. Шумовський Ю. З мого побуту в Судані / Ю. Шумовський // Ми і світ. — 1956. — Ч. 29
  51. Шумовський Ю. Затерянное єврейское племя в Африке / Ю. Шумовський // Новое русское слово. — 1960. — 1 декабря.
  52. Шумовський Ю. Західна Німеччина і Африканські держави / Ю. Шумовський // Свобода. — Джерсі-Сіті, 1965. — 19 серпня.
  53. Шумовський Ю. Зберігаємо старовинні пам'ятки / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1942. — 3 травня.
  54. Шумовський Ю. Зруйноване гніздо, чи історія однієї священницької родини на Волині / Ю. Шумовський. — США ; Саванна, 1994. — Т. 1. — Т. 4.
  55. Шумовський Ю. Країна Магреб / Ю. Шумовський // Свобода. — Джерсі-Сіті, 1965. — 24 червня.
  56. Шумовський Ю. Культ рослин у муринів Африки / Ю. Шумовський // Ми і світ. — 1956. — Ч. 30
  57. Шумовський Ю. Луна далеких віків / Ю. Шумовський // І. Нагорна. Твори. — Рівне : Азаля, 2015. — 72 с.
  58. Шумовський Ю. Маска в муринів Африки / Ю. Шумовський // Ми і світ. — 1953. — Ч. 11.
  59. Шумовський Ю. Містечко Острожець в давнину / Ю. Шумовський // Літопис Волині. — Вінніпег, 1972. — Ч. 10—11.
  60. Шумовський Ю. Містечко Острожець / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1941. — 7 грудня.
  61. Шумовський Ю. Народи Африки та їх боротьба за незалежність / Ю. Шумовський // Свобода. — Джерсі-Сіті, 1963. — 30 квітня, 2 травня.
  62. Шумовський Ю. Новий рік або старі звичаї / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1944. — 1 січня.
  63. Шумовський Ю. Нові експонати в Українському музею в Рівному / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1941. — 23 жовтня.
  64. Шумовський Ю. Об'єднання Африканських народів / Ю. Шумовський // Свобода. — Джерсі-Сіті, 1964. — 30 червня.
  65. Шумовський Ю. Під гарячим сонцем Африки / Ю. Шумовський. — Вінніпег, 1956. — 171 с.
  66. Шумовський Ю. По слідах давноминулого Африки / Ю. Шумовський. — США ; Нью-Йорк, 1989. — 789 с.

67. Шумовський Ю. По следах старинной империи Гана / Ю. Шумовський // Новая Заря. — Сан-Франциско, 1962. — 9 марта.
68. Шумовський Ю. Праісторія Волині / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1941. — 20 листопада.
69. Шумовський Ю. Придорожні святині в Україні / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1942. — 10 травня.
70. Шумовський Ю. Проблема національної мови в Чорній Африці / Ю. Шумовський // Свобода. — Джерсі-Сіті, 1965. — 2 вересня.
71. Шумовський Ю. Село Городок у минулому / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1943. — 7 лютого.
72. Шумовський Ю. Село Городок в минулому / Ю. Шумовський // Літопис Волині. — Вінніпег, 1972. — Ч. 10—11.
73. Шумовський Ю. Село Мирогоща / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1941. — 28 грудня.
74. Шумовський Ю. Слідами минулого / Ю. Шумовський // Волинь. — Рівне, 1942. — 27 грудня.
75. Шумовський Ю. СРСР і країни Африки / Ю. Шумовський // Свобода. — Джерсі-Сіті, 1963. — 12 серпня.
76. Шумовський Ю. Судан очима українського вченого / Ю. Шумовський // Свобода. — Джерсі-Сіті, 1959. — 24 червня.
77. Шумовський Ю. Тайны африканских пещер / Ю. Шумовський // Новая Заря. — Сан-Франциско, 1962. — 24 марта.
78. Шумовський Ю. Червона загроза над Африкою / Ю. Шумовський // Свобода. — Джерсі-Сіті, 1976. — 15 квітня.
79. Шумовський Юрій Федорович / головн. ред. В. Кубійович // Енциклопедія українознавства : в 10 т. — Львів, 2000. — Т. 10. — С. 3905.
80. Шумовський Юрій Федорович / підгот. до друку Н.М. Кожан // Музейні фахівці Рівненщини: біобібліографічний покажчик. — Рівне, 2014. — С. 176—177.
81. Бардецький А. Поховальні пам'ятки, відкриті Ю.Ф. Шумовським у 1930-х роках в с. Мирогоща Дубенського р-ну Рівненської обл.: Аналіз та інтерпретація даних [Електронний ресурс] / Бардецький А., Ткач В. // Волино-Подільські археологічні студії. — С. 153—162. — Режим доступу до публікації: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/37046/14/Bardetsky2.pdf?sequence=1>
82. Карий І.П. Пам'ятки середньовічного оборонного мистецтва Південної Волині у дослідженнях українських археологів міжвоєнного періоду [Електронний ресурс] / Карий І.П., Терський С.В. — Львів : Львівська політехніка, 2009. — Режим доступу до публікації: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/2834/1/04.pdf>.
83. Прокопчук В.С. Историчне краєзнавство у Волинському воеводстві (1921—1939) [Електронний ресурс] / В.С. Прокопчук. — Режим доступу до публікації: http://dspace.kpnu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1712/1/историчне_краєзнавство_у_волинському_воеводстві_1921—1939.doc.
84. Скакальська І.Б. Життєво-краєзнавча студія: в пошуках втраченої інтелегенції [Електронний ресурс] / І. Скакальська // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія: «Історія та географія». — 2011. — Вип. 41. — С. 203—207. — Режим доступу до публікації: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2011_41_50
85. Скакальська І.Б. Просопографічний портрет українських вчених Західної Волині у першій половині ХХ ст. [Електронний ресурс] / І.Б. Скакальська // Історія науки і біографістика. — 2015. — № 3.
86. Чернописька Л. Професор Юрій Шумовський [Електронний ресурс] / Л. Чернописька // Матеріали і дослідження археології Прикарпаття і Волині. — Вип. 12. — 2008. — С. 444—447. — Режим доступу до публікації: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/12/36Chornopys.pdf>.

Valentyna Yaremchuk

YURIY SHYMOVSKIY —
ETHNOGRAPHER, ARCHAEOLOGIST:
HISTORIOGRAPHIC ASPECT

The historiography devoted to the figure of Yu. Shymovsky's is studied and it is found that Yu. Shymovsky's ethnographic activity remains invaluable to modern Ukrainian historiography. Despite the great attention to the activities of Yu. Shymovsky's as an archaeologist, priest, publicist and scholar, his ethnographic works are still poorly studied. There has been no scientific research conducted in modern ethnology summarizing and evaluating the significance of Yu. Shymovsky's multifaceted scientific heritage.

Keywords: Yuriy Shymovsky, ethnographer, archaeologist, priest, ethnographic activity.

Валентина Яремчук

ЮРИЙ ШУМОВСКИЙ —
ЭТНОГРАФ, АРХЕОЛОГ:
ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Изучена историография, посвященная личности Ю. Шумовского, и установлено, что этнографическая деятельность Ю. Шумовского не оценена в современной украинской историографии должным образом. Несмотря на значительный интерес к деятельности Ю. Шумовского как археолога, священника, публициста и ученого, его этнологические труды остаются малоизученными до сих пор. В современной этнологической науке нет научных исследований по обобщению и оценке значения многогранного наследия Ю. Шумовского.

Ключевые слова: Юрий Шумовский, этнограф, археолог, священник, этнографическая деятельность.